

Šefčík, Ondřej

[Buzássyová, Ľudmila. Ján Herkel' a jeho dielo: základy všeobecného slovanského jazyka odvodené zo živých rečí a podložené zdravými zásadami logiky]

Linguistica Brunensia. 2010, vol. 58, iss. 1-2, pp. 376-377

ISBN 978-80-210-5250-5

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/115057>

Access Date: 24. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Závěrem znovu konstatujeme, že recenzovaná publikace Jána Kačaly představuje nový pozoruhodný příspěvek k literatuře o jedné z nejvýznamnějších otázek slovenské syntaxe, který po zásluze nepochybně vzbudí i zájem českých lingvistů.

Stanislav Žaža

Ludmila Buzássyová: Ján Herkeľ a jeho dielo Základy všeobecného slovanského jazyka odvodené zo živých rečí a podložené zdravými zásadami logiky. Bratislava: Univerzita Komenského 2009. 222 s. ISBN 978-80-223-2699-5

Kritické edice vědeckých prací vidáváme pohříchu málokdy, byť to jsou práce filologické a filologové je provádějí. Proto nelze než ocenit, že Buzássyová k tomuto činu přistoupila a předem můžeme říci, že se úkolu zhostila na výtečnou.

Samotná kniha je tvořena jednak studií Buzássyové o Herkeľovi, jednak vlastním textem Herkeľovy práce, přičemž autorka šťastně zvolila edici latinského originálu, který doplnila zrcadlově textem vlastního slovenského překladu.

Sama úvodní studie je velmi pečlivě provedená a rozsáhlá (přibližně 20 stran). Buzássyová mohla s výhodou navázat na obnovený zájem o Herkeľa, který započal již v šedesátých letech Matřovčík a druhou vlnu zájmu o Herkeľa, spjatou s herkeľovským sympóziem v roce 1999.

Jméno Jána Herkeľa dnes řekne pravděpodobně málo i studovanému slovakistovi, přesto však jeho izolované dílo může právem přitáhnout pozornost čtenáře, který pátrá v samotných základech slavistiky a nachází tam mimo všeobecně známých a uctívaných obřích kamenů i valouny, které doplňují vývoj daného oboru.

Herkeľ patří spíše k těmto „valounům“, než k „balvanům“, nicméně platí, že často právě na díle okrajových autorů lze lépe pozorovat tendence dobové mysli, které v pracích oněch velikánů buď jsou skryty pod povrchem, buď naopak působí překvapivě a výlučně, nejsou-li zasazeny do patřičného dobového kontextu oněch „valounů“.

Ján Herkeľ (nar. 1786, zemřel někdy mezi 1842 a 1853) byl absolventem budapešťské univerzity, později pracoval jako vychovatel v šlechtické rodině. Slavistou byl tedy (jako většina jeho současníků) jako amatér. Aktivně působil jako slovenský národní buditel a to jak drobnou prací na poli filologie (člen Spolku milovníkův rečí a literatury slovenskej v Pešti), tak i praktické (obhajoba práva na slovenská kázání). Byl přesvědčeným panslavistou (Buzássyová tvrdí, že to byl právě Herkeľ, kdo vyvinul pojem panslavismu) a jako takový zastával stanovisko, že Slované potřebují společný univerzální spisovný jazyk, který překoná partikularistu a přinese všeslovanskou literární jednotu. Tím překonal i Kolára, který si představoval čtyři dílčí spisovné slovanské jazyky (polštinu, českoslovenštinu, illýrštinu a ruštinu).

Sotva zde má smysl rozebírat jeho antikvované dílo, snad jen stručně k Herkeľově metodě, jakou ve své práci *Elementa universalis linguae slavicae e vivis dialectis eruta et sanis pricipiis logicae suffulta* (jak zní originální dílo, schválené cenzorem 1826 a vydané 1827) užívá. Buzássyová správe celou jeho metodu shrnuje do tří principů: 1) redukce redundantního (např. odstranění diakritiky, počtu flektivních tříd a alternací), 2) princip pravidelnosti (zde vytváří i novotvary!), 3) princip paralely obsahu a formy (což požadoval za základní logickou zásadu).

Pro dnešního čtenáře odborných textů, uvyklého na citační mechanismy, je pak strašlivým zážitkem Herkeľovo citování typu: „pozdíme sa na gramatiku južných nárečí veľmi učeného Kopitara“, kdy editorka často jen s vynaložením krajní námahy dokázala zjistit, o jaká díla se vůbec jedná! Navíc Herkeľ s citovaným materiálem zachází leckdy velmi svévolně, spíše než jako badatel pracuje s pomyslnými nůžkami a lepidlem, jako by tvořil koláž.

Je třeba říci, ač to autorka neuvádí, že Herkeľ nebyl ve svém panslovanské univerzalitě mezi svými současníky osamoceným bojovníkem, obdobné myšlenky pasigrafie a pasiglottie prosazova-

li i jiní, u nás například A. J. Puchmajer, J. F. Šumavský i F. I. Jezbera, přičemž tyto panslovanské myšlenky navazovaly na myšlenky panglottiků evropských (například Bacona, Komenského, Wilkinsona a dalších).

Jeho pokus se setkal s kritikou, jak metod, tak cílů a provedení (Šafařík, Hattala, Hanka), ale i pozitivnějším přijetím (byť doprovázené kritikou – např. Kollár, Jungmann).

Herkeř je dnes autorem zapomenutým a určitě toto zapomenutí není způsobeno jen nepřízní osudu. Nelze tvrdit, že jde o skrytého a znovunalezeného génia, kterého je třeba postavit na piedestal a editorka to také nečiní. Pro historiografa lingvistiky je rozhodně cenné, že vyšla tato kritická edice a je jen třeba litovat, že se stejné cti nedostalo často zásadnějším autorům (například u nás právě Hankovi).

Ondřej Šeřčík

Ústav jazykovědy a baltistiky

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity

A. Nováka 1, Brno

sefcik@phil.muni.cz

Igor Němec: **Práce z historické jazykovědy**. Ed.: R. Dittmann, H. Sobalíková, M. Vajdlová. Praha: Academia 2009. ISBN 978-80200-1820-5

U příležitosti nedožitých 85. narozenin významného českého slavisty a bohemisty Igora Němce (1924–2005), autora monografií *Geneze slovanského systému vidového* (1958), *Vývojové postupy české slovní zásoby* (1968) a *Rekonstrukce lexikálního vývoje* (1980), vydali pracovníci oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR výbor jeho statí s názvem **Práce z historické jazykovědy**. Soubor obsahuje články, které vycházely od 50. let minulého století v českých i zahraničních časopisech a sbornících. Vedle prací uveřejněných v češtině jsou jeho součástí také české překlady studií publikovaných původně rusky, německy a anglicky.

Kniha je tematicky rozdělena na kapitoly „Historická lexikologie“, „Historická lexikografie“, „Slovotvorba a slovní druhy“, „Etymologie“ a „Historická sociolingvistika“ podle jazykovědných disciplin, k nimž Němec směřoval svůj vědecký zájem. Do povědomí odborné veřejnosti se pevně zapsal především jako přední český badatel na poli diachronní lexikologie a lexikografie a jako jeden z hlavních redaktorů a tvůrců konceptu Staročeského slovníku (1968–2008). Studii zaměřeným na uvedenou problematiku je tak ve výboru oprávněně věnován největší prostor. Při popisu vývoje české slovní zásoby pokládal Němec v souladu s principy funkčního strukturalismu za zásadní analýzu vztahů mezi lexikálními jednotkami jako součástmi jazykového subsystému a zároveň zdůrazňoval propojenost mezi synchronním a diachronním studiem slovní zásoby. Dílčími otázkám z oblasti historické lexikologie jsou ve výboru věnovány mj. studie „Antonymní vztah jako činitel lexikálních změn“ (str. 20–25), „Strukturální předpoklady zániku slov“ (str. 26–30), „Ke studiu lexikálních subsystémů jazyka“ (str. 38–45), „Principy studia slovní zásoby a jejího vývoje“ (str. 57–67), „Vztah centrum – periferie v lexikálním vývoji“ (str. 75–79), „Význam deminutiv a jejich spojitelnost s jinými slovy v kontextu“ (str. 85–88), „Principy jazykového vývoje a historie češtiny“ (str. 138–153) a další. Účast na mnoholetých přípravných pracích k vydávání Staročeského slovníku a zásadní podíl na vypracování principů výstavby jeho hesel doprovázel vznik řady Němcových odborných studií orientovaných na historickou lexikografii. Zásady lexikografického zpracování staročeské slovní zásoby ve Staročeském slovníku byly stanoveny v článku „Slovo a význam v historickém slovníku“ (str. 173–184), publikovaném v roce 1965 v časopise *Slovo a slovesnost*, a dále rozpracovány ve statích „K teoretickým základům Staročeského slovníku“ (str. 185–193), „Problém slova v Staročeském slovníku“ (str. 194–200), „Systémové pojetí slovní zásoby v jejím lexikografickém popise“ (str. 201–207), „Lexikografický popis historie slova jako vědecký pro-